

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/70-18>
УДК 303.01:33

Лисенко А. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Центральноукраїнський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8193-4267>

Акімов С. С.

аспірант,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Чадай Ю. В.

аспірант,
Центральноукраїнський національний технічний університет

Lysenko Alla

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Central Ukrainian National Technical University

Akimov Serhii

Postgraduate Student,
Central Ukrainian National Technical University

Chadai Yurii

Postgraduate Student,
Central Ukrainian National Technical University

МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА, МЕТОД: СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОЯВУ У СФЕРІ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

METHODOLOGY, TECHNIQUE, METHOD: THE ESSENCE OF CONCEPTS AND FEATURES OF THEIR MANIFESTATION IN THE SPHERE OF TAX PLANNING, ANALYSIS AND AUDIT

В роботі досліджено сучасні наукові підходи до трактування сутності понять «методологія», «методика», «метод», а також особливості їх прояву в сфері податкового планування, аналізу та аудиту. Автори розглянули методологію як багаторівневе утворення, що формується із сукупності пов'язаних між собою та ієрархічно підпорядкованих складових компонентів, виокремили у її складі закони та основні категорії діалектики, загальнонаукові принципи та методи дослідження, методи досліджень, використовуваних у міждисциплінарних рамках та у межах вивчення конкретних дисциплін, закони й категорії окремих наук. У методології податкового планування, аналізу та аудиту запропоновано виокремлювати загальну, спеціальну та приватну складові. Також автори систематизували компоненти методики та узагальнили сфери використання методів податкового планування, аналізу та аудиту.

Ключові слова: методологія, методика, метод, аудит, аналіз, оподаткування, податкове планування.

The work examines modern scientific approaches to the interpretation of the essence of the concept of "methodology", "methodology", "method", as well as the peculiarities of their manifestation in the field of tax planning, analysis and audit. The authors considered the methodology as a multi-level entity formed from a set of interrelated and hierarchically subordinate components (general scientific methodology based on a combination of philosophy and scientific concept; interdisciplinary methodologies that combine certain fields of knowledge; sectoral and disciplinary methodologies, the components of which there are, in particular, the methodologies of tax planning, analysis, and auditing), identified in its composition the laws and main categories of dialectics, general scientific principles and research methods, research methods used in interdisciplinary frameworks and within the study of specific disciplines, laws and categories of individual sciences. It is proposed to define methodology as a systematized set of ideas regarding the use of certain methods within a certain scientific approach, and methodology as a description of the research process itself using various methods (techniques, methods) of research, as well as an established sequence of rules and tools. In the methodology of tax planning, analysis and audit, it is proposed to distinguish a general component (which defines a philosophical approach to understanding the processes and phenomena occurring in the environment, the place and role of tax planning, analysis and audit in it), a special component (principles) and a private component (methods and techniques). The authors singled out the generalized

components of the research methodology in the field of tax planning, analysis and audit (formulation of the purpose and tasks of the research; definition of the object, subject of the research, development of indicators; composition of the information base; selection of research methods (techniques, methods); implementation of analytical and audit procedures, planning and forecasting calculations; development of final documentation, interpretation of results, formulation of conclusions; control over the implementation of results), systematized the components of the methodology and summarized the areas of use of tax planning, analysis and audit methods.

Keywords: methodology, technique, method, audit, analysis, taxation, tax planning.

Постановка проблеми. Поняття методології, методики, методу широко застосовуються у різних галузях знань, є тісно взаємопов'язаними між собою та слугують невід'ємними складовими компонентами наукових досліджень у будь-якій сфері. Поєднання цих компонентів забезпечує системність, ефективність та наукову обґрунтованість досліджень. Водночас, у різних сферах діяльності, зокрема і в сфері податкового планування, аналізу та аудиту використовуються специфічні методи та методики, які потребують детального вивчення, оскільки постійно вдосконалюються та видозмінюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження сутності понять «методологія», «методика», «метод» у контексті вивчення методології, методики та організації наукових досліджень здійснили Бірта Г. О., Бургу Ю. Г., Важинський С. Є., Данько Ю. І., Добронравова І. С., Іванов С. І., Каламбет С. В., Коблянська І. І., Медвідь В. Ю., Півняк Ю. В., Чернілевський Д. В., Швець Ф. Д., Шевчук Р. М., Щерба С. П., Щербак Т. І. [1–3; 9–11; 15–17]. Методологію наукового дослідження в окремих сферах діяльності розглядали Салига К. С. [12], Туриніна О. Л. [14], Ягупов В. В. [18]. Базові методики та методи досліджень у сфері податкового планування, аналізу та аудиту вивчали Височина А. В., Колісник Г. М., Кулик А. В., Самусевич Я. В., Слюсаренко В. Є. та інші науковці [4–8; 13]. Водночас слід зазначити, що проблемні аспекти у дослідженні сутності понять «методологія», «методика», «метод», а також особливостей їх прояву в податковому плануванні, аналізі та аудиті не є достатньо розробленими, а отже потребують більш детального та всебічного вивчення.

Метою статті є дослідження сутності понять «методологія», «методика», «метод» та особливостей їх прояву в податковому плануванні, аналізі, аудиті.

Виклад основного матеріалу. Сутність понять «методологія», «методика», «метод» досліджується значною кількістю науковців. Так, Бірта Г. О. та Бургу Ю. Г. вважають, що методологія – це «складна, динамічна, цілісна, субординована система способів, прийомів, принципів різних рівнів, сфери дії, спрямованості, евристичних можливостей,

змістів, структур» [1, с. 25]. На думку авторського колективу під керівництвом Добронравової І. С., методологія – «це вчення про правила мислення при створенні науки, здійсненні наукових досліджень» [11, с. 30].

Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. зазначають, що «методологія – це вчення про правила мислення при створенні науки, проведенні наукових досліджень або вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності» [3, с. 30]. Серед найбільш важливих аспектів застосування методології зазначені науковці виокремлюють: постановку проблеми; визначення предмета, об'єктів, методів дослідження; побудову наукової теорії; перевірку результатів з позицій їх відповідності об'єкту дослідження та істинності.

Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. визначають методологію як «систему принципів наукового дослідження; вчення про науковий метод пізнання законів природи за допомогою сукупності методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання» [9, с. 89]. У складі методології науковці виокремили теоретичну частину (в основу якої покладені наукові концепції) та практичну частину (основною якої є певний алгоритм та сукупність способів досягнення поставленої мети).

За визначенням Салиги К. С., «методологія – це вчення про систему методів наукового пізнання, вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики на користь здобуття нових знань» [12]. Туриніна О. Л. вважає, що «методологія дослідження – це система принципів і способів організації та побудови теоретичної діяльності» [14, с. 68].

На думку Бірти Г. О., Бургу Ю. Г., Данька Ю. І., Добронравової І. С., Коблянської І. І., Медвідь В. Ю., Швець Ф. Д., Шевчука Р. М., Щерби С. П. поняття «методологія» слід розглядати:

1) як систему принципів та способів, які застосовуються для організації й побудови певної діяльності, вибору засобів, прийомів та методів пізнання [1; 9; 11; 15–17];

2) як вчення про цю систему [1; 9; 15–17], що «досліджує структуру та розвиток наукового знання, засоби й методи наукового

дослідження, способи обґрунтування його результатів, механізми і форми реалізації знання на практиці» [16, с. 37], «як теоретичну основу деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання» [11, с. 30].

Виходячи з цього, Шевчук Р. М. виокремлює в структурі методології наукового пізнання два елементи: онтологічний, як систему засобів пошуку та узагальнення нових знань, та гносеологічний, як вчення про цю систему. При дослідженні структури методології наукового пізнання науковець виділив два підходи: ієрархічний, оснований на визначенні чіткої багаторівневої структури наукового пізнання, та плюралістичний, який «визначає горизонтальну однорівневу структуру методології наукового пізнання, у якій принципи й методи пізнання рівнозначні та однопорядкові» [16, с. 37].

Слушною є думка науковця і стосовно того, що «усередині кожної конкретної методології, ймовірно, існує певна ієрархія, вищим рівнем якої є філософські принципи, закони, категорії та ідеї, що виконують функцію парадигми щодо інших складових методології: методів, методик, категорій галузевих наук, законів, понять та інших елементів» [16, с. 41].

Як багаторівневе утворення, методологія формується із сукупності пов'язаних між собою та ієрархічно підпорядкованих складових компонентів: загальнонаукової методології, що базується на поєднанні філософії та наукового концепту; міжгалузевих методологій, які поєднують певні галузі знань (наприклад, економіко-правова методологія і т. ін.); галузевих та дисциплінарних методологій, складовими яких є, зокрема, й методології податкового планування, аналізу, аудиту (рис. 1).

Наведену класифікацію можна деталізувати, виокремлюючи у ній різні види міжгалузевих, галузевих та дисциплінарних наукових методологій.

З урахуванням ієрархічної підпорядкованості компонентів методологічного знання, у методологічній системі слід виокремлювати:

– закони діалектики (взаємного переходу кількісних змін у якісні, єдності та боротьби протилежностей, заперечення заперечення);

– основні категорії діалектики (розвиток, суперечність, кількість, якість, причина, наслідок, форма, зміст, частина, ціле, структура, система і т. ін.);

– загальнонаукові принципи дослідження (системність, комплексність, об'єктивність, конкретність, історизм, єдність діалектики та логіки, всебічність розгляду і т. ін.);

– загальнонаукові методи досліджень (індукція, дедукція, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, аналогія, моделювання та ін.);

– методи досліджень, використовувані у міждисциплінарних рамках та у межах вивчення конкретних дисциплін (методи детермінованого та стохастичного факторного аналізу, економіко-математичні методи і т. ін.);

– закони та категорії окремих наук (закони – закон попиту та пропозиції, економії часу і т. ін., категорії – прибуток, товар, вартість і т. ін.).

Отже, методологія являє собою вчення про сукупність наукових принципів, форм та способів дослідницької діяльності.

У процесі досліджень застосовують різноманітні методики. Якщо основним завданням методу є обґрунтування результатів, то методика орієнтована на забезпечення регламентації дій дослідника, концентрацію на технічних аспектах.

На думку авторського колективу під керівництвом Добронравової І. С., «методика дослідження – це сукупність прийомів і способів дослідження, охоплюючи техніку і різноманітні операції із фактичним (емпіричним) матеріалом. Основне призначення методики

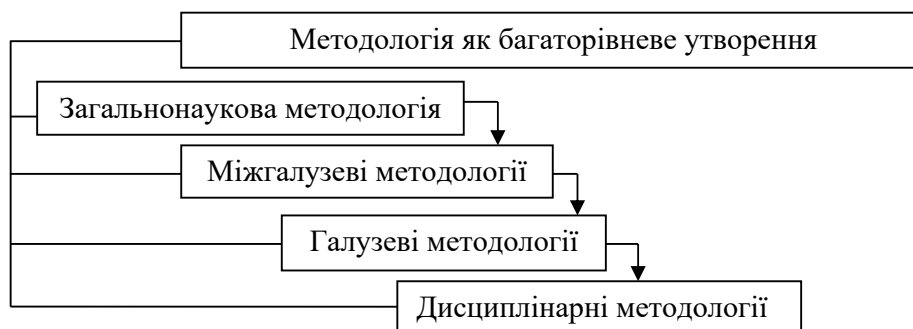

Рис. 1. Багаторівнева ієрархічна концепція наукового методологічного знання

Джерело: авторська розробка на підставі [1–3; 15–17]

дослідження полягає в тому, щоб на основі відповідних принципів (вимог, умов, обмежень, приписів тощо) забезпечити успішне розв'язання визначених мети і завдань наукового дослідження, практичних проблем» [11, с. 32].

Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. під методикою дослідження розуміють «сукупність прийомів і способів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним (емпіричним) матеріалом» [3, с. 41]. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. вважають, що «методика – це сукупність методів проведення конкретного наукового дослідження» [9, с. 93]. Водночас, на думку Салиги К. С., крім сукупності методів дослідження, методика «повинна враховувати й інші ознаки: період дії; найменування користувачів; мету; рівень використання (підприємство, галузь, регіон, національне господарство); орган, що затвердив методiku» [12].

Туриніна О. Л. вважає, що «методика – це конкретне втілення методу як способу організації взаємодії суб'єкта і об'єкта дослідження на основі конкретного матеріалу і процедури» [14, с. 68]. Методiku дослідження, на думку Туриніної О. Л., формують: письмово викладене уявлення про проблематику дослідження; програма дослідження; опис вимог щодо організації роботи дослідника, самої процедури дослідження, засобів фіксації результатів, а також порядку обробки та подання фактичного матеріалу.

Швець Ф. Д., порівнюючи визначення понять «методологія» та «методика», зазначив, що методика спрямована на виконання будь-якої роботи, а методологія – виключно на виконання науково-дослідних робіт. Крім того, як стверджує науковець, ««методологія» уособлює в собі увесь арсенал можливостей виконання науково-дослідної роботи у певній науковій галузі, у той час як «методика» (у націленості на науково-дослідну роботу у цій же галузі) лише здійснює певний конкретизований вибір із цього арсеналу та встановлює послідовність і черговість використання елементів цього вибору» [17, с. 21–22].

Отже, методика є, по-перше, способом фіксації підходів та показників, технікою управління ними в межах проведення конкретного дослідження, по-друге, засобом організації взаємодії між об'єктами та суб'єктами дослідження на основі використання конкретних процедур.

Поняття «метод» Бірта Г. О. та Бургу Ю. Г. визначають як ««шлях до чого-небудь», спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі» [1, с. 19] та вважають, що «головне

призначення будь-якого методу – на основі відповідних принципів (вимог, приписів і т. п.) забезпечити успішне вирішення певних пізнавальних і практичних проблем, приріст знання, оптимальне функціонування і розвиток тих чи інших об'єктів» [1, с. 20].

Важинський С. Є. та Щербак Т. І. зазначають, що «метод – це спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання» [2, с. 37]. На думку авторського колективу під керівництвом Добронравової І. С., «метод – це спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулюють практичну і пізнавальну діяльність людей (суб'єктів)» [11, с. 31]. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. визначають поняття «метод» як «сукупність прийомів або операцій практичної або теоретичної діяльності» [3, с. 41]. На думку Салиги К. С., «метод – система сукупності принципів, правил, прийомів, розпоряджень, вимог, способів і норм пізнання і дії, яка повинна орієнтувати суб'єкта пізнання на вирішення конкретного науково-практичного завдання» [12].

Шевчук Р. М. трактує метод наукового пізнання як «систему принципів, правил, норм, прийомів отримання та систематизації нових знань про об'єктивну й суб'єктивну реальність» [16, с. 35]. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. визначають метод дослідження як «шлях дослідження, що виходить із загальних теоретичних уявлень про сутність явища, що вивчається» [9, с. 93]. Туриніна О. Л. вважає, що «метод дослідження – це шлях дослідження, що виходить із загальних теоретичних уявлень про сутність явища, що вивчається» [14, с. 68]. Науковець акцентує увагу на принциповій різниці між методологією та методом, яка, на її думку, «полягає в тому, що методологія – це вчення про методи та їх використання в пізнанні, а метод – це внутрішня закономірність руху самого людського мислення» [14, с. 68].

На думку авторського колективу під керівництвом Щерби С. П., не рекомендується зводити арсенал методів до раціонального, адже існують й інші прийоми та засоби пізнання. За визначенням науковців, метод «є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності» [15, с. 184]. Таким чином, поняття «метод» зводиться до сукупності правил, прийомів та способів пізнання дійсності, спрямованих на вирішення конкретного науково-практичного завдання у певній сфері діяльності.

З урахуванням ролі та місця у процесі наукового пізнання Бірта Г. О. та Бургу Ю. Г. виокремлюють формальні та змістовні, фундаментальні та прикладні, емпіричні та теоретичні методи, а також методи дослідження та викладення. Усі існуючі методи наукового пізнання зазначені науковці розподіляють за групами (філософські, загальнонаукові, приватнонаукові, дисциплінарні методи та методи міждисциплінарного дослідження) й виокремлюють: основні форми емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, порівняння); наукові методи теоретичного дослідження (формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод); загальнологічні методи і прийоми пізнання (аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, індукція, дедукція, моделювання, системний підхід, імовірнісні (статистичні) методи) [1].

Важинський С. Є. та Щербак Т. І. розподіляють методи досліджень на загальні, загальнонаукові, часткові та спеціальні. Серед загальнонаукових методів зазначені науковці, як і Каламбет С. В., Іванов С. І. та Півняк Ю. В., виокремлюють методи емпіричного дослідження, теоретичного дослідження та ті методи, які можуть бути одночасно використані на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження [2; 3]. До основних загальнонаукових методів Важинський С. Є. та Щербак Т. І. відносять: спостереження, порівняння, підрахунок, вимірювання, експеримент, узагальнення, абстрагування, формалізацію, аксіоматичний метод, аналіз, синтез, гіпотетичний метод. Водночас науковці стверджують, що «поділ методів завжди умовний, оскільки в міру розвитку пізнання науковий метод може переходити з однієї категорії в іншу» [2, с. 37].

Авторський колектив під керівництвом Добронравової І. С. здійснює багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання за ступенем їх загальності й сферою застосування, виокремлюючи при цьому загальнофілософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові, дисциплінарні та міждисциплінарні методи досліджень [11]. Водночас, авторський колектив під керівництвом Щерби С. П. виокремлює філософські, загальнонаукові методи, методи міждисциплінарного дослідження та спеціальних наук [15].

Слід зазначити, що розробка методології, методик, системи прийомів та способів конкретного дослідження має базуватися на урахуванні як загальних науково-філософських підходів, так і дисциплінарних, галузевих особливостей та специфіки діяльності окремих

суб'єктів господарювання. Зокрема, у методології податкового планування, аналізу та аудиту можна виокремити три складові:

1. Загальну складову, яка визначає філософський підхід до розуміння процесів та явищ, що відбуваються в навколишньому середовищі, місця та ролі у ньому податкового планування, аналізу та аудиту. В основу загальної складової методології податкового планування, аналізу та аудиту покладено діалектичну теорію, яка за допомогою своїх категорій визначає ключові тенденції розвитку зазначених дисциплінарних спрямувань;

2. Спеціальну складову (принципи). Важливими принципами податкового планування, аналізу та аудиту є системність, комплексність, безперервність, законність, альтернативність, гнучкість, точність, оптимальне співвідношення ризиків та вигоди, ефективність;

3. Приватну складову (методи та методики). Методи та методики дослідження конкретних компонентів податкового планування, аналізу та аудиту розробляються на основі урахування загальної складової методології, а також методологічних принципів.

У процесі податкового планування, аналізу та аудиту використовують загальні методики та часткові, основані на урахуванні логічної послідовності виконання певних дій, процедур та дотриманні встановлених правил. Так, загальну методику використовують при дослідженні різних об'єктів у межах будь-яких суб'єктів господарювання, тоді як часткові (спеціальні) методики конкретизують загальну методику з урахуванням особливостей конкретних об'єктів дослідження, специфіки галузі та діяльності певних суб'єктів господарювання. Зокрема, прикладом загальних методик економічного аналізу є: методика застосування способів детермінованого факторного аналізу у дослідженні фінансово-господарської діяльності підприємства [6]; методика проведення аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання [7]; методика аналізу фінансової звітності підприємства [8]. Такі методики можуть бути використані на будь-якому підприємстві. Прикладом часткової методики може слугувати методика аналізу обсягів виробництва продукції на підприємстві з виготовлення технологічного обладнання.

Узагальнені компоненти методики дослідження в сфері податкового планування, аналізу та аудиту відображені на рис. 2.

При вирішенні конкретних завдань податкового планування, аналізу та аудиту використовують різні методи (прийоми, способи) досліджень. Зокрема, Самусевич Я. В.

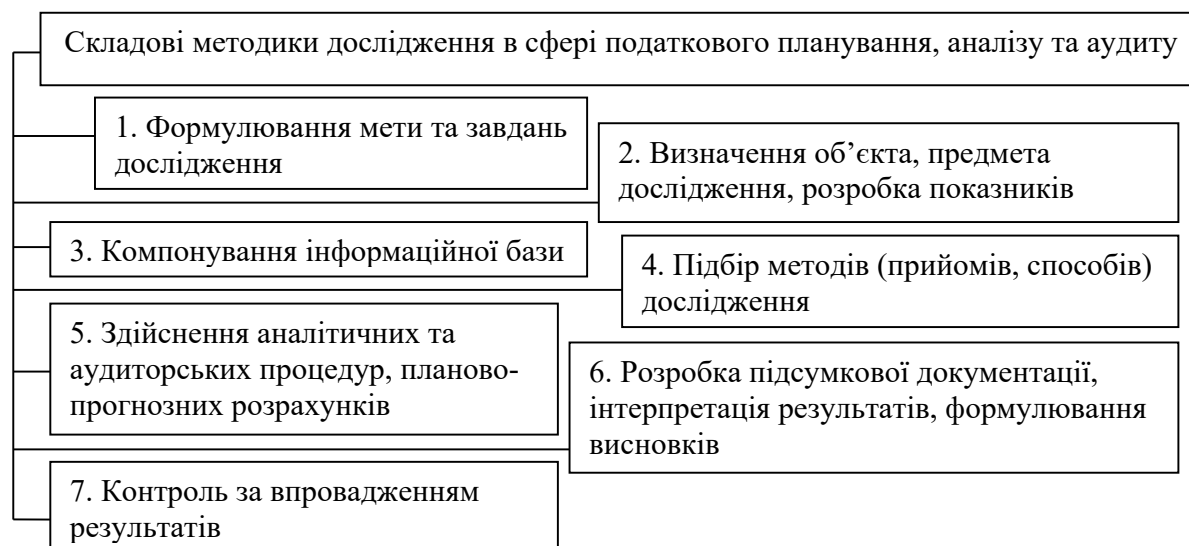

Рис. 2. Узагальнені компоненти методики дослідження у сфері податкового планування, аналізу та аудиту

Джерело: авторська розробка на підставі [4–8; 13]

та Височина А. В. розподіляють усі методи податкового планування та прогнозування на два класи: суб'єктивні (експертні) методи та методи, що базуються на моделях [13, с. 34]. У процесі податкового планування найбільш часто застосовують розрахунково-аналітичний та нормативний методи, поточний фінансовий контроль, а також спеціальні методи податкового планування, експертні, статистичні методи, економіко-математичне моделювання.

За визначенням Колісник Г. М. та Слюсаренко В. Є., «метод аудиту – це прийоми, способи, правила, які дають можливість сформулювати позитивне судження аудитора, яке містить у собі його позитивне уявлення про стан і правильність дій об'єктів, що перебувають у сфері аудиторської оцінки; дослідити об'єкти аудиту» [4, с. 36]. Оцінюючи стан об'єктів аудиту, застосовують дві групи методичних прийомів: методичні прийоми організації перевірки та методичні прийоми проведення аудиторської перевірки.

Як зазначає Кулик А. В., «метод економічного аналізу включає сукупність загальнонаукових та спеціальних способів і прийомів, які складають його інструментарій» [5, с. 89]. Науковець акцентує увагу на наступних особливостях методу економічного аналізу: єдність аналізу та синтезу; необхідність застосування порівнянь; дослідження внутрішніх суперечностей, позитивних та негативних сторін кожного явища та процесу; вивчення економічних явищ у статичності та динаміці; розроблення та використання системи показників; вибір вимірювачів; вивчення причин зміни показників, взаємозв'язків та взаємозалежностей між ними.

Висновки. На основі узагальнення підходів науковців до визначення сутності понять «методологія», «методика», «метод», методологію пропонуємо визначати як систематизований набір ідей щодо використання тих чи інших методів у межах певного наукового підходу, а методику – як опис самого процесу дослідження з використанням різних методів (прийомів, способів) дослідження, а також встановленої послідовності правил і засобів. З урахуванням зазначених особливостей, у методології податкового планування, аналізу та аудиту пропонується виокремлювати три складові: загальну, яка визначає філософський підхід до розуміння процесів та явищ; спеціальну (принципи) та приватну складову (методи та методики). Вважаємо, що методики дослідження в сфері податкового планування, аналізу та аудиту, основані на урахуванні логічної послідовності виконання певних дій, процедур та дотриманні встановлених правил, повинні містити наступні узагальнені компоненти: формулювання мети та завдань дослідження; визначення об'єкта, предмета дослідження, розробку показників; компонентування інформаційної бази; підбір методів (прийомів, способів) дослідження; здійснення аналітичних та аудиторських процедур, планово-прогнозних розрахунків; розробка підсумкової документації, інтерпретація результатів, формулювання висновків; контроль за впровадженням результатів. На різних етапах дослідження доцільно використовувати відповідні умовам конкретної ситуації методи податкового планування, аналізу та аудиту.

Список використаних джерел:

1. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. *Методологія і організація наукових досліджень: навчальний посібник*. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
2. Вазинський С. Є., Щербак Т. І. *Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. *Методологія наукових досліджень: навчальний посібник*. Дніпропетровськ : Видавництво Маковецький, 2015. 191 с.
4. Колісник Г. М., Слюсаренко В. Є. *Аудит: навчальний посібник*. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2015. 296 с.
5. Кулик А. В. *Теорія економічного аналізу: навчальний посібник*. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал»», 2018. 452 с.
6. Лисенко А. М. Детермінований факторний аналіз у дослідженні фінансово-господарської діяльності малого підприємства: методичний аспект. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 3 (114). Ч. 2. С. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-3-44> (дата звернення: 07.07.2023).
7. Лисенко А. М. *Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 26. С. 184–192. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/291/1/28.pdf> (дата звернення: 07.07.2023).
8. Лисенко А. М. *Складові елементи методики аналізу фінансової звітності малого підприємства. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). № 4. Ч. 2. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-4-45> (дата звернення: 07.07.2023).
9. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навчальний посібник*. Суми : СНАУ, 2020. 220 с.
10. *Методологія наукової діяльності: навчальний посібник, вид. 3-тє, переробл. / за ред. Чернілевського Д. В. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. 364 с.*
11. *Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / за ред. Добронравової І. С. (ч. 1), Руденко О.В. (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.*
12. Салига К. С. *Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1791>
13. Самусевич Я. В., Височина А. В. *Податкове планування та основи податкової оптимізації: навчальний посібник*. Суми : Сумський державний університет. 2021. 344 с.
14. Туриніна О. Л. *Методологія та методи психологічного дослідження: навчально-методичний посібник*. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. 206 с.
15. *Філософія: навчальний посібник / за заг. ред. Щерби С. П. Київ : МАУП, 2004. 216 с.*
16. Шевчук Р. М. *Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44.
17. Швец Ф. Д. *Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник*. Рівне : НУВГП, 2016. 151 с.
18. Ягупов В. В. *Педагогіка: навчальний посібник*. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

References:

1. Birta H. O., Burhu Yu. H. (2014) *Metodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk* [Methodology and organization of scientific research: study guide]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury», 142 p.
2. Vazhynskiy S. Ye., Shcherbak T. I. (2016) *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk* [Methodology and organization of scientific research: study guide]. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka, 260 p.
3. Kalambet S. V., Ivanov S. I., Pivniak Yu. V. (2015) *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk* [Methodology of scientific research: study guide]. Dnipropetrovsk: Vydavnytstvo Makovetskyi, 191 p.
4. Kolisnyk H. M., Sliusarenko V. Ie. (2015) *Audyt: navchalnyi posibnyk* [Audit: study guide]. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU», 296 p.
5. Kulyk A. V. (2018) *Teoriia ekonomichnoho analizu: navchalnyi posibnyk* [Theory of economic analysis: a study guide]. Kyiv: DP «Vydavnychiy dim «Personal»», 452 p.
6. Lysenko A. M. (2020) *Determinovanyi faktorny analiz u doslidzhenni finansovo-hospodarskoi diialnosti maloho pidpriemstva: metodychnyi aspekt* [Deterministic factor analysis in the study of financial and economic activity of a small enterprise: methodological aspect]. *Derzhava ta rehiony. Naukovo-vyrobnychiy zhurnal. Seriia: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 3(114), part 2, pp. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-3-44> (accessed July 7, 2023).
7. Lysenko A. M. (2014) *Metodyka provedennia analizu debitorskoi zaborhovanosti subiektiv hospodariuvannia* [Methodology for analyzing receivables of business entities]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 26, pp. 184–192. Available at: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/291/1/28.pdf> (accessed July 7, 2023).

8. Lysenko A. M. (2020) Skladovi elementy metodyky analizu finansovoi zvitnosti maloho pidpriemstva [Constituent elements of the methodology of analysis of financial statements of a small enterprise]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31(70), no. 4, part 2, pp. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-4-45> (accessed July 7, 2023).
9. Medvid V. Yu., Danko Yu. I., Koblianska I. I. (2020) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen (u strukturno-lohichnykh skhemakh i tablytsiakh): navchalnyi posibnyk [Methodology and organization of scientific research (in structural-logical schemes and tables): a study guide]. Sumy: SNAU, 220 p.
10. Chernilevsky D. V. (ed.) (2012) Metodolohiia naukovoï diialnosti: navchalnyi posibnyk [Methodology of scientific activity: study guide], Vinnytsia: Nilan-LTD, 364 p.
11. Dobronravova I. S. (ed.) (2018) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen : navchalnyi posibnyk [Methodology and organization of scientific research: study guide]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet», 607 p.
12. Salyha K. S. (2013) Metodolohiia naukovoï doslidzhennia ekonomichnoi efektyvnosti investytsii v innovatsiini proekty [Methodology of scientific research on the economic effectiveness of investments in innovative projects]. *Efektyvna ekonomika*, no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1791> (accessed July 7, 2023).
13. Samusevych Y. V., Vysochyna A. V. (2021) Podatkove planuvannja ta osnovy podatkovoji optymizacii [Tax planning and the basics of tax optimization]. Sumy: Sumy State University, 344 p.
14. Turynina O. L. (2018) Metodolohiia ta metody psykhologichnoho doslidzhennia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Methodology and methods of psychological research: educational and methodological manual]. Kyiv : DP «Vydavnychy dim «Personal», 206 p.
15. Shcherba S. P. (ed.) (2004) Filozofia: navchalnyi posibnyk [Philosophy: study guide], Kyiv: MAUP, 216 p.
16. Shevchuk R. M. (2016) Metodolohiia naukovoï piznannia: vid yavyshecha do sutnosti [Methodology of scientific knowledge: from phenomenon to essence]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*, no. 1 (11), pp. 31–44.
17. Shvets F. D. (2016) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk [Methodology and organization of scientific research: study guide]. Rivne: NUVHP, 151 p.
18. Yahupov V. V. (2002) Pedagogika: navchalnyi posibnyk [Pedagogy: study guide]. Kyiv: Lybid, 560 p.